

Biblioteca Digital Curt Nimuendaju

<http://biblio.etnolinguistica.org>

Herckmans, Elias. 1879. Generale beschrijvinge vande Capitanie Paraiba. *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, 2, p. 318-367.

[Permalink: http://biblio.etnolinguistica.org/herckmans_1879_paraiba]

O material contido neste arquivo foi digitalizado e disponibilizado online com o objetivo de tornar acessível uma obra de difícil acesso e de edição esgotada, não podendo ser modificado ou usado para fins comerciais. Seu único propósito é o uso individual para fins de pesquisa e aprendizado.

Possíveis dúvidas ou objeções quanto ao uso e distribuição deste material podem ser dirigidas aos responsáveis pela Biblioteca Digital Curt Nimuendaju, no seguinte endereço:

<http://biblio.etnolinguistica.org/index:contato>

Este artigo foi extraído de volume digitalizado pelo projeto Google Books e adicionado ao acervo da Biblioteca Digital Curt Nimuendaju em novembro de 2010.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

TWEEDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON,
1879.

GENERALE BESCHRIJVINGE

VANDE

Capitanie

P A R A I B A:

(Uit het Archief van HILTEN).

~~~~~

De Capitanie van Paraíba is een der voornaemste Provincien in Braëil, gelegen benoorden Parnambuco, besluytende, tusschen hare landtsheyinge ende die van Parnambuco, de Capitanie van Tamarica, die daer int Suyden aen paelt, hebbende int Oosten de see Oceanus ofte de see vant Noorden, bijden Spagniaerden genoemt, palende int Noorden aen die Capitanie van Rio Grande, streckende sich int Westen soo verre landewaert in als het d'inwoonders die geliefden te bewoonen, 't welck tot noch toe noyt vorder bevonden is geweest als tot het geberchte Ocupaoba.

Dese Capitanie is van locht, water ende vruchtbaerheyt een vande gesontste landtschappen van Brasil, is tot allen tijden wel bewoont ende volckrijck geweest vande naturellen des selven landts, die genaemt sijn Pitiguares, ende is nae d'ondeckinge ingenomen vande Franchoisen, die met d'inwoonders lange jaren haren handel in Brasilienhout ende cattoen gedreven hebben, die naemaels van Portugesen ende wederom de Portugesen vande vrije Nederlanders daer uyt gedreven sijn.

Inde tijden der Portugesen is dit landschap tot eene Capitania, dat is een Capiteynschap daer een Capiteyn over bevel hadde, verordineert, gelijck oock alle de Provincien van Brasilien noch bevonden worden te sijn. De Capiteynen worden bijden Portugesen genaemt Capiteyn Mor, dat is opperste Capiteyn, want sij noch andere Capiteynen onder haer hadden.

Dese Capiteyn Moor hadde de opperste directie ende gesach over de militie ende politie ende worden bijden Coninck van Spagnien alle drie jaren verandert.

Dit landschap (anders Capitania) wort genaemt Paraiba; is een Barbarische ofte, om beter te seggen, een Brasiliaens woort ende betekent een verdorven see, een quaet water, item een quade haven om in te comen, ende, nae de uytlegginge vande beste in die tael ervaren, is te seggen een haven met een bocht, quaet om in te comen, want *Para* is een haven ofte rivier met een bocht, en *yba* is quaet te seggen, waer uyt blijktt dat die reviere, die de grootste is van dit landschap, haren naem heeft nae de mont ofte bochtige incomen derselver, ende wederom het landschap sijnen naem nae de revier, dat is Paraiba, genaemt.

Dese rivier de Paraiba heeft aen het incomen op de suydtwal ofte lucherhandt een houck genaemt Cabo de Delle, daer op in 's Coninx tijden een fortgen gelegen heeft, genaemt St. Catarina, maer is naer het veroveren van ons een groot fort daer van gemaect en genaemt Margaretha.

Tegen over dit fort aende noortkant vande rivier heeft oock een fort gelegen, genaemt St. Anthoni, maer alsoo sijn Ex^{te} G. M. van Nassau als Gouverneur Gñael en Admirael, uyt den naem vande Ho. Mo. Heeren Staten Gñael der Vereenichde Nederlanden, sijn Hoocht den Prince van Oraingien ende Bewinthebberen der geotroijerde Westindische Compagnie, over de conquesten van Brasil,

aldaer gecomen was ende de gelegentheyte ende sterckte aldaer besichticht, is geordonneert het selve te laten vervallen ende te slechten; maer inden jare 1639 van sijn Hooch gemelte Ex^cie wederom goet gevonden (doch in cleynder begrijp) op te maecken.

Van hier westwärts op, omtrent $\frac{1}{4}$ van een Spa. mijl, leyt het fort genaemt Restinga: is een cleyne viercant fortgen als een redout, leggende met het fort Margareta ende met St. Antonio als een triangel. In tijden des Coninck van Spagnien was dit fortgen genaemt St. Bento (dat is Benedictiner) ende lach achter open. Het leyt op den hoeck vant eylandt, dat de fratres ofte munnicken van St. Bento vanden Coninck gegeven is, ende oversulcx Ilha dos Fradres genaemt was. Dit eylandt streckt sich de reviere op omtrent een halve mijle, is meest bosschagie en wildernis, nergens veel toe bequaem, dan nu ter tijt loopen daer op omtrent 60 a 70 beesten, die bijde Neerlanders daer op geseth sijn inden jare 1636, om in tijt van noot ende invasie van vijanden de forten mede te spijsen; maer sijn nu soo verwildert, dat mender niet een kan vangen, ofte ten waere datmen een stuck vant bosch neer hacte en circken liet maecken om de gehele troupe daer in te brengen met honden, daer toe affgerecht naer de maniere der beestenteelders in Brasil. Achter dit eylandt loopt een kille vande rivier Paraiba, op welckers noordt oever, omtrent een half mijle van St. Anthoni, leyt een plaetse genaemt Forto Velho, dat is te seggen het Oude Fort. Is geweest een fort der Franchoisens, van waer deselve met de Patiguares ofte Brasilianen deses landts haer negotie dreven: want men wiste in die tijt daer noch niet van suyckerriet te planten, noch veel min van te malen: want sulcx naderhant bijde Portugesen is opgecomen. Dit fort, niettegenstaen dat het wel beseth was van france soldaten ende daer beneffens de Brasilianen te vrundt hebbende, soo ist nochtans bijden Portugesen be-

legert ende oock ten lesten stormenderhant van een Overste, die den naem van Gouverneur voerde, genaemt Furtosa Barbosa, ingenomen, ende gemassacreert alles wat daer in gevonden wert, a° 1586. Van dese plaets westwarts op, achter 't geseyde eylandt, loopt een cleyn reviertgen noortwaert in, genaemt Rio de Nostra S^{ra} de Gia, komende omtrent een cleyne mijle uyt het landt van daen, daer een kerckjen op een bergh beneffens leyt, genaemt Nos^a S^a de Gia, alwaer inde tijden vande invasie van Rebelho en Souto, Oversten des Coninx, inden jare 1636 de Aldeas, ofte Brasiliaensche dorpen, van Jacouype en Pontael met goetvinden van Directeur deser Capitania hun getransporteert hebben ende hunne residentie ende woonplaets genomen, om van des vijants troupen niet overlasticht noch verleyt te worden, alsoo dese plaetse als voorgemelt niet verre van onse forten gelegen is. Doch sijn inden jare 1637, naer het veroveren van Porto Calvo, op het versouck van principalen deser Aldeas toegelaten wederomme nae hare oude Aldeas (dat sijn dorpen) te mogen vertrekken, om aldaer bij hare plantagien farinha-velden, cassioubosschen ende visscherijen te wonen.

Benoodden het westeynt van dit eylandt St. Bento gaet de roviere Gargaou in ende streckt sich N. W. ende wat westelijcker op, gaende naer het landt van Gargaou, alwaer oock een suyckermolen gelegen is, die eertijts Gargaou genaemt is, doch wert nu nae den besitter, die deselve gecocht heeft, la Rasiere genaemt.

Noortwarts, over het geberghte vande selve Ingenho, leyt een Aldea ofte Brasiliaensche dorp, mede Gargaou genaemt, daer dit destrict met de rivier den naem aff draecht. Gargaou is een Brasils woordt ende betekent een soort van visch, die de Portugesen noemen peixeboy, dat is ossen-visch, dier veel inde voors. revier gevangen wort, want *garga* is de gemelde vis en *ou* is water, soo veel geseyt als: het water vande ossen-visch.

Omtrent een cleyn half mijle W. off Z. W. van westhouck vant eylandt siet men een wijde voert sende suydelyckate oever der riviere Paraiba. Dit loopt, als men daer in is, met een kille westwärts op, genaemt Rio Tambian. In dese voert is een bequame vaert om schepen en barcken op 't drooch te halen en te calefaten, daer toe dese plaets in des Coninx tijden bijden Portugesen gebruyct wert, ende is oversulcx noch bijden onsen de Timmerwerff genaemt: want daer wast veel hout ende bosch rontom. Hier wast veel van het hout bij den Portugesen *angelijn* genaemt; is een goet ende hart hout, besterft bruyn, bequaem om eenich fraey werck van te maken.

De riviere van Paraiba is hier tamelyck wjt; heeft aen wederzijden de oevers gansch laegh en verdroncken bosch, daer van 't geboomte in en onder water staet, besonder van eenige boomen genaemt Manguas, daer van die tacken, door swaerte int water komende te hangen ende den gront (die seer slickachtich is) te roeren, krijgen andere wortelen, ende wassen wederom tacken uyt die tacken opwärts, soo lange tot datse mede vande swaerte nederwegen en van gelijcken wortelen schieten. Aen dese tacken ende boomen wassen de oesters in grootte meenichte, tusschen wint en water: daer van compt het, dat men in Hollandt ende elders seyt, alhoewel onwaerschijnlijk nochtans waerachtich, dat in Brasil de oesters sende boomen wassen.

In dese Baey, anders genaemt het Timmerwerff, landen de Nederlanders met haer cleyn vaertuych, opden 22^m Xber 1634, doense de stadt Philippea, nu Frederica genaemt, innamen.

Van hier vaertmen de reviere W. Z. W. op en laet sende rechte handt leggen een cleyne kille van een riviertgen, lopende tot inde riviere Gargaou; daer nae, omtrent een mijle vant Timmerwerff, doet hem sende rechte handt op een wijde revier daer in, dat voor aen in den mont een cleyn ront eylandeken leyt ende met hooge boomen

bewassen; dese rivier loopt off streckt sich mede tot nae de Ingenio van Gargaou.

Tegen over dese rivier, een weynich zuydelycker, is den mont van Vareadoire, off als sommige seggen Varradouro. Dit is van binnen een wijde Baey, sich streckende bijcans $\frac{1}{2}$ mijls innewarts tot aent voetstrant, daer de stadt boven opde hoogste omtrent een quartier uysr affleyt. Hier staet een reduit, daer wacht op gehouden wort, die van steen gemaect is ende in 's Coninx tijden daer al gemaect is tot bewaringe der suycker-packhuysen, die inde veroveringe deser plaetse vande Portugesen selve (op dat hun de Nederlanders niet van haer suyckeren kunnen dienen) inden brandt gesteken ende tot inde gront toe affgebrant sijn; doch is inden jare 1637, door last van sijn Ex^{cie} ende Heeren vanden Hoogen Raide, bijden Directeur der selver Capitanie aldaer wederom een groot ende bequaem packhuys gebouwt met een fray hoeft aende rivier de Varaidoire, om met het vaertuych aen te leggen ende suyckeren uyt ende in te laden tot dienste ende gerieff der coopliden.

Dese stadt is alder eerst begost te bouwen ende tot een Povoacao (dat is te seggen een Buert daer een deel volcx bij malkanderen woont) gemaect door eenen Joan Tauares, Capⁿ Moor vande Capitanie van Paraiba inden jare . . . 1), ende wert genaemt Nos^a Sr^a das Neves, dat is „onse lieve vrouw inde sneeu,” toeeygenende haer desen naem ende tytel, om het ongemack vanden storm, regen ende wint, datse uytgestaen hadden tot op dien dach datse haer aldaer begosten neer te slaen ende huysen te bouwen. Maer daer nae, doemen nu suyckerriet in dese Capitanie begost te planten, nam die stadt toe in huysen ende kercken ende worde genaemt nae den Coninck van Hispanien, Philippea de N^a Sr^a das Neves, tot op dien dach datse van wegen de Ho. Mo. Heeren Staten Generael,

---

1) Niet ingevuld.

den E. Prince van Oraingien &c. ende Geoctroijeerde Westindische Compagnie werden ingenomen door haren Oversten in Brasil, namentlijk den H^r Sigmond van Schoppen, Gouverneur ende Cheff vande militie, den heere Artichau, Colonel, ende heeren Pol. Raden ende Admirael Jan Corneliss. Lichthart, die doenmaels de naem van Philippea hebben uytgedaen ende haer genoemt nae den voorname van sijne Hocht^t den Heere Prince van Oraingien, Frederica ofte Frederickstadt, ende worden doenmaels bij generale resolutie daer in gestelt den H^r Pol. Raet, Servaes Carpentier als Directeur over beyde Capitania van Paraiba en Rio Grande.

De gemelte stadt Frederica dan is gelegen in 't lange opde hooghte ofte bergh tegen over de voor verhaelde Baey, genaemt Varradoire. Men siet daerin ses kercken ende kloosters, te weten, het Franciscaner clooster, is het grootste ende frayste, ront om met een muyr omcingelt ende van binnen seer ordentelyck opgetimmert, maer alsoo inden jare 1636 de munnicken, ende besunder den Gardiaen Frey Manoel de St. Maria, sich verliep met brieven te schrijven aen den Gouverneur des Coninx (Mathias de Albuquerque), welke brieven vande Neerlanders achterhaelt, is doenmaels den Gardiaen uyt het landt gesonden, ende des Coninx soldaten onder hunnen Oversten Francisco Rebelho dese Capitania invaderende, wierden de Franciscaner munnicken, volgens resolutie van Pol. Raet, uyt dito clooster geseth ende 't selve gefortificeert tot een retraits voor de Nederlandtsche coopliden in tijt van nooth; alsoo worden daer een retrenchement om gemaect met een baterije voor de kerck opde aencompste. In dit clooster is nu gelogeert den Heer Directeur deser Capitania, mitsgaders de soldaten, soo aldaer in Garnisoen leggen.

Daer nae volght het clooster der Kermelyten, daerin dat de munnicken hun noch verhouden tot op deesen dach toe; dat is noch sonderling niet opgebouwt, uyt oorsake

dat dese stadt voor weynich jaren eerst een stadt geworden is, ende haer meest aen middelen onbroocken heeft.

Gelijck oock het clooster van St. Bento ofte Benedictus, 't welck, doen de Nederlanders het innamen, in sijn mueren stont opgehaelt, maer noch sonder dack, veel min van binnen yets betimmert, doch souden het wel betimmert hebben; maer alsoo, mits de belegeringe, bevonden worden dat dese plaets seer gelegen was tot eenige sterckte voor de stadt, worden een retrenchement daer om getrocken tot den jare 1636, dat het Franciscaner clooster daer toe bequaem gemaect worde; doen worden dit retrenchement geslecht ende het muerwerck vant clooster, gelijk het stont, de munnicken wederom gegeven, doch hebben tot op dato noch niet daer aen gebouwt. Beneffens dese drie kloosters sijn alhier in dese stadt noch drye kercken, waer van de voornaemste is de Matrice ofte hooftkerck. Dit is een werck, waer in wat groots belooft schijnt, maer is tot dato noch niet voltrocken ende blijft oock leggen, ende vervalt van dagh tot dagh hoe langs soo meer; nulla salus bello &c.

Hier nae volcht de kerck de Misericordia ofte der Barmherticheyt; desen is ten naestenbij voltimmert ende wort nu gebruyckt vande Portugesen in plaets vande hooftkercke. Den fundateur daer van is eenen Quarto Gonies de Silveira Sr d'Ingenia, die deselve oock tot sijnen costen heeft opgebouwt ende tot opbouwinge van dese stadt veel inwoonders, die huysen begeerden te timmeren, met gelt onderstant gedaen heeft. Hij heeft oock een seer magnifycque gebouw aende westsij vant clooster van St. Bento opgetrocken tot een huys voor hem, maer blijft onvolmaect. Het muerwerck staet meest in sijn viercant, vertoont wat groots te sullen hebben geweest, indien 't voltrocken ware. De seste ende leste kerck, die oock het leste ende uytterste eynde vande stadt representeert, is een cleyn kerckjen, ofte om beter te seggen, niet meer als een

capelle ende genaemt San Gonsalvo. Van hier aff streckt sich de stadt nae 't oosten toe aen het Franciscaner clooster inde lengde bij nae een vierendeel uyr gaens, doch seer ijdel en dun van huysen betimmert. Van hier gaet de wegh ten boswaert in, meest zuidelijck en daer nae westelijck aen nae Tibery, ende voort, de rivier op, staet een musquetschoote vande capelle het gericht aenden wegh, daer men gewoonlijck is justitie te doen. Omtrent de middelwegen inde stadt aende zuytsijde staet het raethuys met plaets ofte mercktveld, daer een kaeck ofte wipgalgh staet, representereñ het Gericht der stadt.

In dese stadt Paraiba, daer het Hoff van Justitie werd gehouden vande gantsche Capitania, bestaet het corpus vande selve, ofte de vierschaer, uyt de voornaemste personen deser Capitania, ende wiert deselve aldaer gehouden inde tijden des Coninx van Spagnien, nae de wijze ende ordre als in Spagnien eñ Portugael gebruyckelick is; dat sijn twee Juises en 2 a 3 Vereadores om recht te doen en justitie te administreren voor een ygelijck; daer en boven een Ovidoor, waer aen vande Juises geappelleert worde, vanden welcken men hooger mocht appelleren aent Hooge Hoff van Justitie inde Bahia. Daer waren oock twee Juises des Orphaos, dat sijn rechters vande weesen, die over alle saecken, de weeskinderen betreffende, uyt-sprake van sententie vermochten te doen; boven dien waren noch een minder soort van Rechters, die als Commissarissen waren over cleyne saken ende genaemt Almotacels; desen hadden de opsicht ende macht over het vercopen van alle vivres ende lijftocht, dat deselve niet boven hare waerde vercoft wierden; hadden mede het ampt van Bouwmeesterschap waer te nemen om de straten ende landwegen te besorgen, dat deselve tot gebruyck der reysigers in behoorlijck fatsoen onderhouden worden. Item hadden mede gesach over alle gebouwen, dat niemant den eenen off anderen met haer edificien te nae en quamen, oock

indien eenich hantwercksman voor ymant yets gemaect hadde, het sij een snijder voor ymant een kleet, een timmerman eenich gebouw, een metselaer eenich muergie, ofte een smith voor ymant eenich ijserwerck gemaect hadde, waer over besteder ende aennemer niet en conden accorderen, ofte het sij den besteder den aennemer het werck wilde laten houden, het sij dat den aennemer daer buyten de billigheyt voor eyschte, soo quam 't selve alle tijt voor de Amotucesen om daer over te oordelen. Beneffens dese waren noch providerende Alfundiges en andere Officiers ende Financiers vanden Coninck, die te lanck om te verhalen, wijsende den nau ondersoecken leeser aende ordonnanen ende wetten van Portugael, waer in yder sijn ambt ende qualiteyt met desselfs aenleven en bijzondere gemeents schuldige respecten verтоont werden.

Dese forme van regieringe wort alhier noch onderhouden van het overgaen deser Capitania tot den jare 1687, doen Sijn Ex^{cie}, Graef Maurits van Nassau, mitsgaders de Heeren van den Hoogen Secreten Rade, volgens haer Ed. instructie de Regieringe verandert hebben, afschaffende de maniere ende gebruyck der Portugesen, en wederom instellende een forme van Regieringe, gelijk meest overal gebruyckelick is in de Geunieerde Nederlanden; 't welck om met fatsoen in treyn te brengen, vereyschte volgens d'Instructie, bij hare Ho. Mo. ende de Vergaderinge vande XIX ingestelt, dat uyt de gequalificeerste inwoonders, soo wel Duytschen als Portugesen, verkooren werden een seker aental personen tot verkiesers, om een tripel getal vande vroomste, bequaemste ende meest gequalificeerste uyt te kiezen, daer bij Sijn Ex^{cie} ende de Heeren van Hooghen en Secreten Rade de derde persoon tot Scheepen uytvercooren soude worden, ende worden oversulcx uyt de soodanige, als voor verhaelt, bij de Ed. Heeren van den politycquen Raide (die daer toe geauthoriseert sijn) verkooren sestien personen, soo Duytschen als Portu-

gesen, inwoonders deser Capitania, tot electores ofte verkiesers, die wederom, soo uyt haer als buyten haer, verkooren een getal van vijfthien, uyt dewelcke vijf Schepenen bij Sijn Ex^{te} en Heeren vanden Hoogen en Secreten Rade verkooren worden. Deesen hebben administratie van Justitie voor een jaer, naer welckers expiratie het tripel getall bij de electores niet meer als van negen gemaect worde, om daer uyt drye nieuwe Schepenen te kieseen, ende blijven twee uyt de affgaende. Twelck aldus tot noch toe continueert. Dese vermogen recht te doen over alle saecken de prima instantia, vande welckemen vermach te appelleren aenden politycquen Rade in Parnambuco, van waer voorder geen appel en valt, anders dan die sich bij des selfs sententie beswaert vint, dat vermach revisie te versoucken, ende gaet alles volgens d'Ordonnantie vanden Hove van Hollandt.

Voorts soo is daer eenen Schout, die de misdadigers ende delinquanten aenklaecht, sententien als mede van hooger hants bevelen ende mandaten ter executie stelt, ende voorts waerneemt het ampt eens Schouts, volgens d'Ordonnantien van Hollandt, Seelandt ende Westvrieslandt etc.

Daer sijn mede Weesmeesteren geordonneert, die d'opzicht bevolen is van alle onmundige kinderen hare goederen, op dat bij des selfs voormoderen goede sorge voor haer gedragen wert, soo tot opvoedinge vande kinderen selven, als oock dat de goederen wel geadministreert ende niet vermindert en worden. Item om voochden ofte voormoderen te verordineren voorde kinderen, wiens ouders die te stellen (sic) komen te overlijden.

Dit is 't gene dat alhier noodich achte van gemelde Stadt te verhalen. Sij leyt gelegen rontom int bosch ende kan int aenkomen niet gesien werden yoor dat men daer in is, behalven wanneer men de rivier op ofte affcompt, tot voor den mont ofte inganck vande Bay, genaemt Var-

radoire, van waer men het Clooster van St. Francisco ende eenige gebouwen aen de Noortsijde der Stadt wel perfect sien kan.

Inde Suythoek vande Varradoire comt een cleyn revieren, genaemt Rio de Marees; compt uyt verscheyde cleyne beecakens, omtrent twee mijlen uyt het landt van daen, komende hier omtrent een half mijl op, een rivier, die met het getij op ende affloopt, waer van sij den naem *Das Marees*, dat is vant getij heeft; daer sijn mosselen in, gelijk in Hollandt.

Inde hoek nae 't Oosten loopt oock een kille achter het verdronken Landt in, daer men de oesters haelt; die een weynich om laech sich inde rivier van Paraiba vermenght, ende, soo sommige seggen, dat inde rivier Tambrin een soude wesen, daer hier voor van gesproocken is. De Varradoire uyt, ende de rivier omtrent een half uer opvarende, compt men aende eerste Ingenho ofte Suyckermolen, *Os Bareires*, dat is te seggen de Leemkuylen ofte een plaetse daer veel leem ofte potaerde is; aen dese plaets plach men veel potten ende pannen om huysen te decken te backen. Dese Ingenho placht tot een sijnioor te hebben eenen Domingos Carnero.

Maer alsoo die voorde verooveringh nae Portugael verdrocken was, is deselve Ingenho voorde Compagnie verbeurt verclaert, ende vanden Heeren van Hooghen Secreten Rade vercocht aen een coopman van Amsterdam, genaemt *Josias Marschal*, die tegenwoordich Heer daer van is.

Schuyns tegen over dese Ingenho, de riviere opwarts, valt de riviere *Iniobi* in Paraiba; sij comt langs den Noortkant vande Varge van Paraiba langs het geberchte, omtrent vier off vijf mijlen lanck. Op dese riviere leggen vier Ingenhos ofte Suyckermolens, daer van de benedenste genaemt wort *Ingenho Meio*, dat is te seggen de middelste Ingenho, worde andersints oock genaemt *St. Gabriel*, maer nu bijden besitter vande selve *Middelburgh* genaemt.

De tweede opwärts was geheten St. Cosmo en Damian, maer bijde meeste genaemt Iniobi nae de riviere daer sij aenleyt, daer van het herom leggende landt ofte district van Iniobi genaemt wort. Iniobi is een Brasiliaens woort en het betekent eenich dinck dat spits ofte scharp is, dat een punt heeft, om wat redenen dese rivier bijden Brasilianen alsoo genaemt is, weeten die van dese tijt niet te seggen. Dese Ingenho, die oock nu genaemt is den Amstel, mitagaders de middelste, nu Middelburgh, ende de benedenste, nu genaemt La Rasiere, sijn te voorens beseten van eenen genaemt Ambrosio Fernandes Brandaton, ende naer hem sijne erfgenamen, tot het veroveren deser Capitania, doen de eygenaers verliepen, latende dese drye Suyckermoolens met hare landerijen aende geotroijeerde Westindische Compagnie, die deselve vercoft heeft aen een coopman van Amsterdam, genaemt Isaacq de Rasiere, die nu heer ende besitter daervan is.

Op dese selfde rivier, omtrent $\frac{1}{2}$ uyr boven Iniobi ofte Amstel leyt het huys van Duarte Gomez da Silveira; is een hooch ende groot huys, met een galderije ront om, leggende boven op eenen bergh; daer heeft een Ingenho bijgestaen, genaemt de Ingenho-velho, dat is die oude Suyckermolen, die vervallen heeft gelegen, maer nu voort wederomme een nieuwe Ingenho door gemelte Duarte Gomez daer op gebout; hier door loopt de pas Noortwärts nae Monguappi.

Van hier aff, de selfde rivier op, omtrent een mijle leyt de Ingenho, Novo geheeten worden, dat is de nieuwe Ingenho, toebehorende mede den Duarte Gomez de Silveira; voorbij desen molen loopt oock eenen pas nae Mongogoeappi, komende nu wederom nae de riviere Iniobi in Paraiba daelt. Dient^e noch geseyt, dat dese riviere vande mont aff tot d'eerste Ingenho toe met soo veel bochten en keeren loopt; dat het gene dat maer een mijle in distantie is, wel twee mijlen lang valt op ofte aff te varen.

Omtrent een gotelingschooth van daer opwaerts aende Zuydtover van Paraiba is de mont ofte uytloop vande riviere Tibry, op welke riviere, omtrent een mijle hooger op, leggen twee Ingenhos, die oock de Ingenhos van Tiberi genaemt worden. Het woort Tibery is van Tiberio affcomstich, dat betekent Sodomitische sonden. Omtrent dit water hebben de Pitiguares in ouden tijden (oorlogende tegens de Taboeyers, dat een ander soort van Brasilianen zijn, die hooger uyt het landt comen) eenen jongen Taboeyer gevangen genomen, dien sij aldaer misbruyckten, noemende de plaets Tiberoy, dat is te seggen het water der Boggery.

De beyde Ingenhos van Tibery leggen dicht en op een musquetschoot nae aen malkanderen; de bovenste wert genaemt bijde Portugesen St. Catharina, heeft tot S^{oor} eenen Iorgo Homo Pinto.

De andere Ingenio, genaemt St. Philippe en Jacobi, heeft toegecomen eenen Manoel Caresmo Canero, die met het overgaen deser Capitania mede uytgeweecken is, ende den molen oversulex aen de Compagnie vervallen, die deselve vercoft heeft aen een coopman van Amsterdam, genaemt Daniel de Haen, maer is daer door dito Haen wederom vercocht aen Iorgo Homo Pinto, die deselve als noch besit als heer van beyde Ingenhos van Tibery.

Tusschen beyde de rivieren Paraiba ende Tibery is het een smalle varge, ende op sijn breetste qualijck een halve mijl, te weten van dese gemelde Ingenho tot daer sij beyde in malkanderen loopen; het is meest rietlandt ende met suyckerriet beplant.

De rivier Paraiba comt hier met een bocht op een cleyn quartier uyr gaens nae aen dese molens, daer den pas ofte suyckerpackhuys staet, daer van S^{oor} is eenen Manoel Dalmaida; doch is door last van Sijn Ex^{cie} ende Heeren van den Hoogen Secreten Rade verordineert, dat omtrent een quartier mijls lager, tot costen vande Com-

pagnie, een packhuys ende pas, om de suyckeren aff te schepen, tot dienste van de cooplyuden salt gemaect worden, daer in voorrige tijden des Conincx pas gestaen heeft, dewelcke men aldaer sal verpachten tot profijt vande Comp^e, ende sijn de timmerluyden daermede besich dit werck op te maken.

Van Tiberi gaet den wegh meest Westel. landtwaert in ende streckt sich een halve mijle van hier door ofte nefens de Ingenho St. Andries; dit is een der voornaemste Ingenhos deser Capitania, leyt dicht opden oever van Paraiba. Den Heer van dese molen is Georgo Homo Pinto, Heer van Tibery.

Dese Ingenho leyt in het district, dat van outs genaemt is het Riael, ter oorsaecke dat omtrent een steenworp weegh beneden dese molen een fort gestaen heeft, genaemt het Riael ofte Ariael, soo de Portugesen seggen. Dit Ariael worden hier gesticht door Manoel Massia Rgne (sic), Gouverneur van Farnambuco, tegen de Franchoisen ende Brazilianen, in d'oude tijden, voor dat den Portugees noch meester was van dese Capitania, om van hier het Casteel in Rio Grande te besorgen met hetgene sij noodich hadden. Op dese plaetsen hebben de Portugesen in andere tijden geslagen de Franchoisen, als mede d'Ipitugares overwonnen, gelijk oock op den 27 November des jaers 1686 bij dit selfde Ariael de Portugesen, dienende den Coninck van Spaengnien, vande Nederlanders in dienst der Ho. Mo. Heeren Staten Gñael, den Heere Prince van Oraingien &c., ende de geoctroyeerde Westindische Compagnie geslagen ende verstroyt sijn, 't welck sich heeft toegedragen onder een Oversten van Conincx wegen, genaemt Francisco Rebellio, die omtrent ses weecken te vooren, opden 14^{en} October 's nachts den Heer Ipo Eysens, Directeur van dese Capitania, inde Ingenho Spirito Sancto onversiens hadde overvallen, ende hem met eenige van sijn volck dootgeslagen ende een deel gevangens becomen

hadde, nu wederom was gecomen met seshondert man, placcaten aenslaende, waer bij alle inwoonders belast worden hun terstont bij sijn trouppen te vervougen, om de Hollanders het hoofd te bieden, op poene van wie hierin achter-bleeff, met de doodt gestraft ende sijn goederen confisciqueert te worden. Waerop, hij grootte toeloop begost te krijgen, ende den staet der Nederlanders in dese Capitania peryckel bestont te lijden, waervan de geruchten en tijdingen inde stadt Frederica seer verscheydentl. gebrocht worde, derhalven den Directeur Elias Herckmans, doenmaels sijn residentie int clooster St. Francisco houdende, overleggen den swacken staet der guarnisoens aldaer aen sergeant major Jan Godlat, Commandeur over de forten, schreeff dat hij in aller haest drye a vyer hondert matroosen soude lichten uyt eenige schepen, soo op dat mael daer lagen om te timmeren ende repareren, ende deselve leggen inde forten, tot bewaernis vande selve, ende wederom soldaten ind' steede nemen, ende daer mede terstont opcomen, gelijk hij dede den 26/27 Novemb. snachts inde stadt met 430 coppen, soo soldaten als matroosen. Waer bij uyt het guarnisoen der stadt 80 man bij gevought worden, soo datse in alles sterck waren over de vijf hondert man, waer mede den gemelten Directeur met eenige vrijwillige te paerde opden 27^{en} op middach is gemarcheert ende gekomen tusschen vier a vijf uyren in Tibery; hoorende dat sich den vijandt in St. Andries wilde begraven, is voort getrocken, aentreffende malkander bij dito Ingenho, opde plaets van Ariael schermutserende met malkanderen dat den avont hun overviel, die het volck van Rebellino op hare vlucht seer favorabel waer. Des anderen daechs resolveerde Directeur Herckmans met den Major Godlat den Rebellino te vervolgen; maer bevonden haest datter niemant het ferecijn in de voeten hadde.

Van St. Andries tot d'Ingenho St. Johan Bapthista is het een mijle; sij leyt omtrent een halff uyr vande riviere

Paraiba, aende suytzijde. Hier van was S^{or} in voorgaende tijden eenen Pedro de Cadena, die eenige weynich jaren voor de verovering der Capitania was vertrocken nae Portugael, latende sijnen broeder Hieronimo de Cadena int besit, die als noch Heer daer van is. Van hier omtrent een grootte halve mijle suytwest over 't geberghte leyt d'Ingenho Os tres Reis ofte Dry Coningen genaemt, daer van dat tegenwoordich Heer is Francisco Camelo de Valhasser; sij leyt mede aende selfde zijde vande rivier Paraiba, als de voorgaende, doch een weynich naerder aen; tegen over dese Ingenho, aende noortzijde vande rivier Paraiba, omtrent een uyre gaens verscheyden, leyt de Ingenho San Gonsalvo. Dit is een molen, die met ossen maelt. Is een der voornaemste ossenmolens: den Heer daer van is genaemt Anthonio Pinto de Mendoca.

Van dito San Gonsalve, een goede halve mijle suytwest op, leyt een ossenmolen, genaemt St. Francisco, daer van dat tegenwoordich Heer is Ventura Mendes de Castello.

Een groot quartier uys van dito St. Francisco, mede suyt west aen, leyt een andere ossenmolen, genaemt . . .'), daer van dat nu besitter is eenen Andrea Dias de Figueredo.

Omtrent drie quartier uys van dese Ingenho, suytwest op, leyt de Ingenho, genaemt St. Lucia, malende met water, daer van dat tegenwoordich heer en besitter is Johan de Souto.

Opde selve streeck, omtrent een cleyne halve mijl van St. Lucia, leit de Ingenho St. Antonio. Is een ossenmolen, daer van dat in Coninx tijden Heer geweest is Manoel Pieres Correra, maar mist sijn verloop door het veroveren deser Capitania. Is vervallen aende Compagnie, van welckers wegen de Heeren vanden Hoogen ende Secreten Raide die vercoft hebben aen een coopman van

---

1) Niet ingevuld.

Rotterdam, gen^t Jan Cornelisz Jongeneel, die nu noch Heer daer van is, ende haer den naem gegeven heeft vander Dussen. Van hier sullen weder keeren tot de Ingenho de Drie Coningen, ende van daer de suytkant vande rivier opgaen, alwaer den wech sich streckt voor eerst west aen een cleyne halve uyre: soo comt men aen een bergh, daer boven op staet het huys van Louys Mendes de Vasconcelhos. Van hier kan men het landt ront om sich oversien ende wel ses off seven Ingenhos tellen. Desen bergh leyt aande rivier de Paraiba ter eender ende ter ander sijden comt de rivier . . . .') vande Ingenho Spirito Santo dicht daer langs heenen inde rivier Paraiba loopen.

Een grootte halve uyre hier van daen leyt de Ingenho Spirito Sancto mede toebehoort hebbende den voornoemden Manoel Pieres Correa, over sulcx mede verbeurt ende vercocht aen een coopman van Rotterdam, genaemt Johan van Olen, die, nae dat deselve twee jaren beseten hadde, die wederom vercocht heeft aen een coopman uyt Vrieslandt genaemt Mense Francen Aurenhout, die als noch besitter daer van is. Van Spirito Sancto, een mijle westwarts op, leyt de ossenmolen vande erffgenamen van Das Rochas, sij is genaemt . . . .') ende wort tegenwoordich beseten van Manoel Correra Pastano.

Desen Ingenho staet opden suytoever dicht aende riviere Paraiba.

De riviere streckt sich hier recht opwarts, meest West aen en West Zuydtwest, tot aende Ingenho Tapoa ofte Itapoa, soo sommige seggen; dit is mede een ossenmolen; den heer ende opbouwer hier van is Antonio de Valedares, dit is de leste ende hoogh jnt landt gelegenste Ingenho van dese Capitania. Neffens desen molen loopt een cleyne rivierken in Paraiba, twelck mede genaemt is Itapoa,

---

1) Niet ingevuld.

sijnen naem hebbende van eenen spitsen steen (want Tapia betekent een spitsen steen), die tegen over dit riviertgen inde riviere Paraiba staet.

Een halve mijle van dese Ingenho suytwarts leyt een Aldea ofte Brasiliaens dorp, oock genaemt de Aldea ofte het dorp van Itapoa; alhier neemt het riviergen sijn begintsel, uyt verscheyde cleyne aderkens t'samen lopende.

Van Tapoa streckt sich de riviere Paraiba noch al meest westelijck ende Suytwest opwarts, doch niet bewoont, anders dan dat eenige couraels ofte beestenhocken daerom gelegen sijn, onder de welcke het verdate ende leste courael is van Jeronimo de Cavalcanti, leyt ses mijlen boven Itapoa; van daer voorts opwarts is het landt noch onbekent.

Inden wegh tot Tapoa ende Spirito Sancto leyt een Alagoa ofte stilstant water, dat men in een halve uyre kan omgaen, ende is het water daer in sout, over sulcx d'Alagoa Salgada genaempt.

Van hier loopen oock wegen door de wildernissen (genaemt het Sertao) nae Farnambuco, Goyana en elders.

Vande Alagoa Salgada loopt eenen wegh in nae t'Suyden op, nae eenige couraels inde laeghten ofte vargen vande Nasience de Monbaba, dat is daer de riviere van Monbaba geteelt wert ofte haren begintsel neemt.

De riviere van Monbaba streckt sich nederwarts op, gelijk de riviere van Paraiba, omtrent vijf a ses mijlen, daer sij haer vereenicht ende te samen loopt met de riviere Garamame daer de naem van Monbaba ophout.

Aen dese rivier, omtrent twee en dry mijlen vande stadt Frederica, woonen verscheyden Portugesen, drijvende hunden handel met houdt ende plancken, doordien bequame boomen ende houtrijcke bossen daeromtrent gelegen sijn. Den naem Mombaba compt uyt het Brasiliaens van Mombab, soo veel te seggen als daer den crijch opgehouden heeft, want die Pitiguares eens onder malkanderen in ouden tijden oorlogende hebben aen dese riviere den vrede

gemaect ende haren crjch geeyndicht. Garamama is de naeste rivier gebeten, die bij suyden Mombaba leyt; sij comt wat hoger uyt het landt dan Mombaba. De wijtte tusschen dese riviere is op sijn breedst twee mijlen; daer loopen verscheyde cleyne rivierkens in, bijzonder oock een rivier uyt het Suyden van daen vant geberchte, nefens t'huys vanden Padre Manoel Pais Sampaio, dicht aenden wech nae Goyana, welcke riviere de Brazilianen heten Suasuppe, dat is varckens voet, ofte soo eenige andere seggen, Sua Suguaiá, twelck verckens steert betekent; om wat reden dit rivierken alsoo heet, weten wij niet te seggen.

Den gemeenen wech ofte pas van Frederickstadt nae Goyana loopt door dese riviere Garamama en Onombaba; beneden desen wegh omtrent een mijle loopen sij in malkanderen, alwaer noch een ander riviertjen, uyt het geberchte van Garamama vant Oosten nae t'Westen lopende, sich mede met Mombaba vermengt: dit riviertje is genaemt Nuassuree.

De riviere Garamama loopt voorts van hier oostelick omtrent twee a drye mijlen, en valt besuyden Labo Blanco inde see, daer verscheyden visschers omtrent wonen; is voorts te landwaert bewoont van verscheyden Portugesen, die hun generen met rossen ¹⁾ en farinha maken. Daer hebben in ouden tijden oock twee Ingenhos omtrent twee mijlen van strandt aen dese rivier gestaen, gebout door eenen Jorge Thomas, heere van dit district van Garamama; maer alsoo het suyckerriet alhier genen aert hadde te wassen, heeft men de Ingenhos laten vervallen. Men sietter noch eenige cleyne overblijffsels van muyrwerck, ende het landt wort beplant met mandioque, voorts milierijs en aertvruchten en beesten te teelen.

De naem van dese riviere Garamama is affcomstich van

---

1) *Boza* is een ontgonnen stuk land. *Bozar* heet ontginnen.

eenen Tapoeyer, genaemt Guara, die welcke vande Piti-guares gevangen was ende bestelt bij sekere Brasiliaensche vrouwen, die hem souden ga slaen en wel tracteren, tot den tijt dat sij souden resolveren hem op te eeten. De vrouwe nam hem soo wel waer, dat sij malkanderen begosten lief te krijgen, twelck bij den principalen gemerckt worden, die niet van sin waren van haren voornemen aff te staen, noch oock de vrouwe met geweld te bedroaven; namen haer gelegentheyt waer op eenen tijt, dat die vrouwe was uytgegaen buyten de Aldea, namen hem ende voerden hem heen aff naede riviere, daer sij hem met hare gewoonelijcke solemniteyten meenden te slachten, twelck de vrouwe, off door haer haestige wedercompste off door andere middelen, is te weten gecomen ende derwarts gelopen hem in hare armen vattende ende omhelsende, seggende „ho Guara ma ma,” soo veel geseyt als: mijn Guara willense u dooden, waer van de rivieren aen dese plaets de naem soude becomen hebben.

In dit district van Garamama besuyden de riviere, omtrent twee mijlen vande seestrant, hebben twee schone Aldeas ofte Brasiliaensche dorpen gelegen, genaemt Joakaka en Pindaune. Joakaka is een Brasiliaens woort ende te seggen: omhelst mij, want op die selve plaets de Brasilianen een Brasiliaensche vrouwe betrapt, die met een Tapoeyer inde schaduwe lach, waer tegens sij seyde: t'cheakoka, off omhelst mij: oversulcx heeft die plaetse die naem behouden, ende worden aldaer een Aldea gebouwt, oock alsoo genaemt.

Pindauna, alsoo was genaemt den Brasiliaen, die de eerste huysen bouden, daer nu de Aldea Pindaune staet. Pindaune betekent int Brasiliaens eenen Swarten Angel, want bij dit volck was 't de manier namen te nemen van eenich dinck, dat off in de nature, off bij haer gebruyckelick was.

Dese Aldea hebbense inden jare 1636, met goetwinden

vanden Directeur deser Capitanía, verlaten, om de invallen des vijants te ontgaen, ende worden eerst inde stadt Frederica een wijle onthouden, tot costen vande Compagnie, daer voor sij wederom dienst deden met tochten ende wachten als soldaten, tot datmen haer een plaetse aanwees, een quartier uys buyten de stadt, aenden wech die nae Tibery als mede Goyana passeert. Dese Aldea noch niet opgebouwt sijnde, soo wanneer Sijn Ex^{cic} Graeff Maurits van Nassauwen het fort in Porto de Kalve veroverden, waer over de Brasilianen beslooten, geen invallen vanden vijandt meer onderworpen te wesen. Versochten derhalven aenden Directeur, dat se dese nieuwe Aldea (die men den naem van Costverloren begost te geven) verlaten mochten, ende wederomme nae hare oude Aldeas keeren, dat haer worde toegelaten; doch sloegen de principalen voor, datter een bequame plaets tusschen beyde de verlatene Aldeas Joakoka en Pindaune, datse daer wel met malkanderen een Aldea begeerden te timmeren ende te bewoonen. Te meer wijl haer oude Aldeas soo gansch vervallen lagen, datse alsoo lieff wat nieuws van dese opbouwen wilden. Oversulcx worden haer geordonneert aldaer een nieuwe Aldea te bouwen, die genaemt wierde Mauritía, ende worden daer op gestelt tot Capiteyn een Engelsman, Jan Harrison: want alle de Aldeas, ofte de Brasiliaensche dorpen, hebben yder haren Capiteyn, dat off een Nederlander off ymant van haere geallieerde is, die daer over bevel heeft, en acht neemt datse in tucht gehouden ende tot kennisse vanden waeren godtsdienst gebracht worde. Tot welcken eynde inde voorverhaelde Aldea oock een predicant met een sieckentrooster gestelt is, die vande eene tot d'andere Aldea haer gaet inden godtsdienst onderwijzen.

Vande riviere Garamama loopt eenen wegh over de campyns, een halve mijle aende rechter hant voorbij dese Aldea, gelijk oock vanden Aldea selven eenen, komende

opde kampayns in malkanderen nae de riviere Taperobou, diemen passeert nae de Goyana, ende soo voorts nae Pharnambuco, ende is de campijn, ofte het hooge lant van Garamama, aldaer breet van des selfs riviere tot Taperobe vier mijlen.

De riviere Taperoboe scheyt de Capitanie Paraiba van Goyana, beneden vermengt sij haer met de riviere Popoka. Sij is onbewoont van volck, alhoewel daer goet landt is om te rossen ¹⁾ en farinha te maecken; men seyt dat in ouden tijden, niet veer van daer den wegh door die riviere gaet, eenige Brasiliaensche huysen gestaen hebben, die, verlaten sijnde, genaemt worden int Brasiliaensch Tapero dat betekent huysen daer niemant in woont. Oubough is te seggen een groene Indiaen, soo dat het woordt Tape-roubough wil seggen, de verlaten huysen vande groene Indiaen; daer van dese rivier haren naem heeft.

Niet veer van daer dese riviere in see loopt, ende niet meer Taperobou maer Popoka heet, is Porto Francese. Dit is een haven, daer de Francoisen aldaer eerst quamen haren handel drijvende met de Pitiguares ofte naturels van dese landen. Van dese bay, 4 a 5 mijlen noortwaerts aen, leyt Cabo Blanco, eenen hoeck, seer wit sich opdoende uyt der see, oversulcx Cabo Blanco genaemt. Van daer tot Cabo Delle, ofte het gat van Paraiba, wort gerekent vier mijlen recht door see; maer te lande, overmits het daer een groote bocht maeckt als een halve mane, wort wel op ses mijlen gerekent. In dese bocht landen de Nederlantsche Armade, doe Paraiba in December des jaers 1684 ingenomen wierde. Van Cabo Delle tot Puncto de Lucene strect de cours voorbij het gat van Paraiba dwars over de gronden ende droochte heen Noort Noortwest een grootte mijle. Dese punct is een uytstekenden hoeck, daer bij Noorden een uytwateringh is in see, daer t'an-

---

1) Zie de noot op bl. 337.

dere tijden een mensch gewoon heeft, genaemt Lucene, die de luyden met een schuyt oversettede, daer van het den naem heeft van Punto de Lucene. Daer nae volcht een hooch landt, even als een geberchte, dat bijde see-kant affgebroocken is, ende sich uytter see heel root opdoet, oversulex bij onse seevarende het Roode Landt genaemt, ende bij de Portugesen Os Bareiros de Mirerey, dat sijn de cleybergen van Mirerey, om dat de riviere Mirerey aldaer in see loopt. Achter dese Puncte de Lucene, tegens het geseyde Roode Landt, is een inwijk ofte bocht, daer de schepen, die in Paraiba ten naesten bij volladen, ter reeden loopen, ende haer water, met hetgene haer tot hun volle ladinge toe mancqueert, innemen.

De riviere Mirerey comt al tamelijck hoogh uyt het landt van daen, is seer weynich bewoont, alleen dat eenige coeraels ofte beestenhocken aende selve gelegen sijn. Daer leyt oock omtrent vijf a ses mijlen vande seestrant een Ingenho op dese riviere, doch is nu meest vervallen, ende de rietvelden verwildert; sij was genaemt de Ingenho van Mirery malende met ossen. De heer daer aff woont noch inde selve, is genaemt Francisco Alvares de Silvera, een man die 't aen macht en middelen onbreekt sijn Ingenho op te bouwen. Dese riviere wert gevoet van verscheyden andere rivierkens; onder anderen loopt daerinne oock Jacouippe, daer aen ofte bij leggende, ende alsoo bij dese riviere sich een soort van vogelen onthout, die den vijandt vande hoenderen sijn ende genaemt Jacou, soo heeft dit water Jacouippe daer den naem van.

Aende riviere Mirery plach oock een Aldea te leggen omtrent dry mijlen vande seestrant, mede genaemt Mirery, doch is nu vervallen ende woonen de Brasilianen nu bij die van Jacouippe ende Pontael. De naem van Mirery comt van een cruyt, dat aldaer veel wast ende op Brasiliaensch genaemt Mery, ende betekent Mirery soo veel als: t'water vant kruyt Mery.

Tusschen dese vervallen Aldea ende de seestranden werdt het landt van dat district geheten Tapabara. Daer woonen eenige Portugesen, die hun generen met hout en plancken te sagen, item beesten te teelen als mede farinha te maken.

Benoorden Mirery, voor dat men compt aende riviere Mongougoappie, leyt een grootte Alagoa ofte stilstant water; begint niet verre vande seestrand, sich streckeñ meest vant Oosten nae 't Westen inde langhte twee mijlen, ende is genaemt Alagoa Piababy. Dese Alagoa heeft int Noorden een uytwateringh ofte enghte, daerse inde riviere Mongouguappe loopt, sijnde tusschen de couraels van Belchior de Ponto en eenen Voloso. Int Westen compt een affwateringh uyt het landt in dese Alagoa, doch niet boven een mijle daeraff beginnende, genaemt Coroa Posema. Dit is een moerasch, in gedaente al waer 't een stuck van een Riviere; langs dese Alagoa sijn verscheyde couraels ofte beestenhocken ende behoort onder de Fregasye van Mongougoappie.

Vanden hoeck Punto de Lucene tot de riviere van Mongougoappie is t'Noort Noortwest vijf mijlen. Dese riviere is naest Paraiba de grootste van dese Capitanie; sij loopt met twee monden in see, latende int midden een eylandt, genaemt Ilha das Manguas, omdat veel Manguas daer op staen, van welcke boomen hier te vooren gesproocken hebbe.

Ende alsoo inde riviere veel andere cleyne rivierkens loopen, sullen van beneden aff beginnen die, voor soo veel daer kennisse van hebbe, aen te teecken.

De riviere Perigisse komt uyt het Noorden ende valt in Mongougoappi een quartier beneden aende affwateringh ofte mont vande Alagoa Piabay. Aende Noordt oever, van daer een halff mijl opwarts aende selve sijde, noch een cleyne riviertgen uyt het Noorden daer in compt boven het corael van Naphael de Goys, sonder dat dien naem bekent is.

Van dit riviertgen een groot quartier mijls compt een cleyn riviertgen mede uyt den Noortwesten, genaemt Ikolee, en valt in Mongougoappi.

Een halve mijle hooger opwärts komt noch een ander riviertgen dicht beoosten het courael van Diego Borgers in dito Mongougoappi vallen, van welckr iviertgen tot aende kerpelskercke van Mongougoappi is 't een cleyn halve mijl.

Vande kercke tot de riviere Tapesosca, aenden suyt oever, is 't een grootte halve mijl; dit riviertgen compt uyt den Suyden ende Suyt Suytwesten in Mongougoappie vallen.

Van daer omtrent dry quardt mijls westelijck op compt uyt den Noorden en Noortwesten een riviertgen genaemt Leytumidi.

Van Rio Leidtumidi streckt sich Mongougoappi opwärts, West Suytwest anderhalve mijle de riviere Piripirituba uyt den Noorden in Mongougoappie valt; dese riviere maeckt met den regen een snelle affwatering, compt dwars uyt het landt van daen, verre boven de coraels van Joan de Souto; tusschen dese riviere Piripirituba ende Leitumidi is een Alagoa ofte staent water een halff mijl groot, leyt vande riviere Mongougoappie aff een kleyne mijle.

Tegen over den mont van Piripirituba opden Suyd oever van Mongougoappi, een weynich opwärts nae 't Suytwesten, een quartier uys vande riviere, leyt een Alagoa genaemt Anniga, diemen in een uyre qualijck kan omgaen.

Van dese Alagoa recht West aen, omtrent dry quartiers mijls, leyt noch een Alagoa genaemt Jacaremire, de helfte kleynder als voorgaende, staet dicht aenden oever vande riviere, dat het landt tusschen de Alagoa ende rivier niet veel meer breette heeft als oft eenen dijck waer. Een quartier mijls van Jacaremire, Suyd Suydwest aen, leyt de Alagoa Potituba, dese is wel een halve mijle lanck sich streckende Suyden ende Noorden, hebbende int Suyden een morasch van omtrent een mijle lanck.

Dry mijlen vande mond der riviere Piripirituba, int Noordtwesten, is een grootte Alagoa, wel een mijle lanck ende halve mijle breedt, sich streckende Suyden ende Noorden, genaemt Tamoatumeri; aen dese Alagoa leggen de coeraels van Antonio Pinto de Mendoca.

Twee mijlen Suytwest ende West Zuytwest vanden mont Piripirituba, de riviere Mongougoappie op, leyt oock een Alagoa, diemen in een cleyne uyre kan omgaen, genaemt Sarapoi; leyt een quartier uys vande grootte rivier; hier sijn de Coeraels van Raphael Carvalho. Vande Alagoa Sarapoi tot aent moerasch, daer de riviere Itaproroka haren oorspronck neemt. In 't West aen een grootte halve mijle van hier begint gemelde rivier ende loopt eerst Noortwest, daer nae West, dan Suytwest ende ten lesten Suyden ende Suytoost, beslaende de langte met al haer bochten van vier a vijf mijlen, dat is van daerse begint tot daerse in Mongougoappi loopt. Noortwest dry mijlen ende een halve vande mont der riviere Itaproroka leyt een Alagoa, die men in een uyre kan omgaen, genaemt Popiri; schiet met haer suytkant dicht aende gemelde riviere.

Van Itaporoha, een halve mijle West Suytwest de riviere Mongougoappi op, mede op den noord'oever van ditto riviere, loopt de riviere Coandu daer in, ende streckt sich Mongougoappie vandaer meest West ende Suytwest landtwaert op, sonder datmen noch weet van waer sij haren oorspronck ofte begint sel neemt. Men vint hier luyden in Brasil, die seggen van anderen die daer geweest hebben, verstaen te hebben, datse hooch vant geberchte de Siera Cupaoba komt vallen, maeckende een groot gedruys, dat men omtrent daer malkanders spreken om des ruychens waters wille niet verstaen kan.

Twee mijlen vande t'samenvlietinge Mongougoappi en Coandu, Noortwest ende Westnoortwest de gemelde rivier Coandu op, vliet daerin uyt den West Suytwesten een riviertjen genaemt Nanaou. Recht tegen over dese invlie-

ting op den Noordt oever van Coandu leyt een Brasiliaens Aldea, oock genaemt Coandu. Van gelijcken werdt het gantsche district tusschen de riviere Coandu en Nanaou genaemt; hier leggen de couraels van Duarta Gomes da Silvera. De eene een cleyne halve mijle West, wel soo noordelijck de riviere op van Coandu, anderhalve mijle West Suytwest, wel soo suydelyck het riviertken Manaou opwaerts, leyt de Aldea Manaou. Daer sijn althans weynich Brazilianen, ende die daer sijn, sijn meest oudt ofte sijn uyt de Aldeas van beneden daer gevluht, om datse optreckende met sijn Ex^{cie}, ofte vande troupen gelopen, ofte eenige andere quade feyten in hare Aldeas gedaen, om de straffe te ontgaen aldaer leven. Dit sijn de uytterste lantpalen, die tot noch toe van Portugiesen ofte eenigerhande overzeeschen volcke bewoont sijn geweest.

Vijff ofte ses mijlen vande Curaels van Duarti Gomes, West ende Suytwest aen leyt het landt ofte geberchte genaemt Cupa Oba, ofte soo sommige seggen Ocupaoba. Dit geberchte is seer hooch ende steyl om op te climmen, ende is den wech, die de curieuse reysers daer toe gebruyckt hebben, schuyns daer langs heen opgemaect om der steilte wille, soodat men oock een gantschen dach daer over toebrenght voor datmen boven compt. Boven sijnde bevindt men daer te wesen een groot ende vlack effen landt, oock soo groot, dat noch niemant aende andre eynde desselfs geweest heeft.

Het is aldaer een gesunde lucht en seer getempert; des nachts ist daer veel kouder dan inde andere benedenste contreijen van Brasil, 'twelck overmits de hoochte seer apparent is. Personen, die daer geweest sijn, getuygen datse daer somnige nachten gehadt hebben, dat het velt wit berijpt was. De curieuse ondersouckers hebben alhier proeff genomen aende vruchtbaerheyt deses landts, ende niet alleen bevonden dit landt bequaem te wesen tot suyckerriet ende andere Brasiliaensche vruchten, maer oock tot

graen, wijn ende meer andere Europasche vruchten voort te brengen; want oock dit landt de mieren soo niet onderworpen is gelijk d'andere deelen van Brasil.

Men vindt daer oock verscheydene soete rivieren, die inde regentijt met groot gedruys daer aff wateren.

Nae dat de eerste ontdeckers vande vruchtbaerheyt deses landts prouff genomen hadden, hebben moeiten aengewent om eenige familien uyt Pharnambuco te trecken, om die in Cupaoba neer te setten, mits haer toeseggende voor een jaer met noodige lijftocht te willen versorgen, tot datse van haren arbeyt vruchten tot lijfsonderhoudinge souden aengeteelt hebben. Maer alsoo de luyden, die alrede geseten waren, tot cultiveringing van nieuwe landen niet al te bereet waeren om op te staen, is den ijver wat vertraecht. Ondertusschen de Geoctrojjeerde Westindische Compie der Vereenichde Nederlanden Fernambuco veroverde ende den oorloch in Brasilien brengende, hebben de ondeckers den lust om hetselue te bevolcken ende varder te ondecken geheel laten varen. Alhier sullen Siera da Cupaoba laten ende keeren wederom naer Mongougoappi beneden aenden seestrand, edoch voor dat het Noortwart wenden, ondersoecken waerom dese riviere Mongougoappi heet.

Over dese naem sijn de inwoonders van contreijen van verscheydene gevoelens ende houdent sommige daer voor, dat de riviere den naem naer het eylandt Das Nanguas, dat aende seestrand leyt, gegeven is. Andere seggen, overmits dese riviere veel moerassige plaetsen heeft, daer het vol vorschien is, welcke genaemt worden Mangoa Vaguaba, soo willense seggen als off den naem daer van her soude gekomen sijn. Eenige houden het daer voor, dat d'eerste vande Pitiguares langs de seestrand wönende, de riviere opwärts vervolgende om haer eynde te vinden, dickwils seyden: „Mamouguappe,” soo veel geseyt als „riviere waer loopt gij heen.”

Van Ilha das Monguas, ofte den mont der riviere Mongougoappi, ist Noortwest twee mijlen tot de Bay Tracaon. Dit is een seer grootte wijde Bay, daermen een soo machtigen armade van schepen in soude mogen bergen alsser tegenwoordich ter see uytgerust soude connen worden. Den Generael Boudewijn Heyns heeft daer inden jare . . . ') met sijn armade langen tijt gelegen ende verscheyden landtlochten inde districten van Mongougoappi ende Camaretuba gedaen.

Aen dese Bay heeft een Aldea van Brasilianen gelegen, die den Gñael Boudewijn Heyns ende de sijnen, inden tijt dat hij daer lach, toevielen ende vele goede diensten deden, ende oversulcx nae het vertreck van dito armade, door last des Conincx van Hispanien tot slaven sijn verordineert, om alsoo straffe te dragen van haere rebellie tegens den Coninck, ende is alsoo t'sedert den jare 1628 ditto Aldea vervallen ende verlaten.

De naem Bahia de Tracaon schijnt haer gegeven te sijn vande Portugesen, ende is te seggen de Bahia vant ver-raet, waer uyt te vermoeden staet, dat alhier eenich ver-raet, het sij de inwoonderen tegens de Portugesen, ofte de Portugesen tegens d'inwoonderen ofte onder malkan-deren, moeten aengesticht hebben, daer van dito Bay ha-ren naem ontfangen heeft: want de Pitiguares ofte Bra-silianen van dese contreijen seggen, dat dese Bay onder haerlyuden altijt genaemt is geweest Tibira Caioutuba ofte Caeiouael de Tibera, dat soo veel te seggen is als: het Casioubosch, ofte de plaetse daer de casiou wast, vande sodomiterije, welcke sonde dat schijnt inde voorgaende tijden in dit kasiou-bosch gepleecht te sijn.

Dese Casiou is een vrucht, inde gedaente als appelen in Europa, is voos ende spongiachtich, maer anders veel saps, dat wat te samen treckende off astringerende is,

---

1) Niet ingevuld.

welck sap de Brasilianen daer uyt drucken ende eenen dranck daer aff maken, waerin sij haer gansch droncken drincken, ende als dan vervallen tot grove ende barbarische sonden. Dese vrucht rijpt maer eens des jaers, te weten in December ende Januario, te welcken tijden de Brasilianen om der Casiou wille niet veel lust hebben om te arbeeyden.

Een weynich benoorden de geseyde bay Traycaon loopt de riviere Camaretuba in see; sij strect haer landewaert op, gelijck Mongougoappi, meest Noortoost ende Suÿdt West; langs dese rivieren leggen verscheyden coeraels ende hocken, daer veel teelders wonen. Edoch is soo hoogch niet bewoont als Mongougoappi.

Dry a 4 mijlen vande seestrant, de riviere op, leyt de Ingenho genaemt Camaretuba, nae dito riviere, daer van dat alsnoch heer is den opbouwer vande selve, genaemt Antonio Barbalho inden jare . . . .¹⁾; doen den Gñael Bouwen-Heyns inde Bahia Tracaon lach, is dese man geheel verdorven, soo dat de Ingenho vervalt, ende kan door sijn onvermogentheyt niet aent malen gebracht worden.

Een mijle boven dese Ingenho compt uyt den Suyden een riviertgen in dese riviere vallen, genaempt Tapititina, boven 't welcke twee mijlen van dito Ingenho een Aldea in ouden tijden gestaen heeft, genaempt Maripitanga, maer is nu gansch vervallen ende de Brasilianen in andere Aldeas verstroyt. Daer sijn noch verscheydene rivierkens meer, die in dese rivier vallen, maer met de namen ons niet bekend, oversulcx niet aengetekent.

Vande Ingenho, 5, 6 a 7 mijlen de riviere opwaerts, is schoon weylant voor beesten, ende heeft het vee aldaer goeden aert om vet te worden. Het is aldaer seer vol vledermuysen, die soo groot sijn als de crayen in Nederlandt, ende commen met hoopen bij nacht op de beesten vallen;

---

1) Niet ingevuld.

konnen met haer allen een koe doot bijten en op eeten. Cameratuba betekent een plaetse daer seker cruyt int wilt wast, geheten op Brasiliaens Camera; draecht gele bloemkens, en Tuba is te seggen den vader ofte moeder van sulck kruydt; dit is een manier van spreecken gelijk wanneer men de aerde een moeder ofte een aenteelster van alle vruchten noemt, also oock hetense dese contreyen neffens de rivier een moeder van dese kruyden.

Vande Ingenho Noordt-westaen, een mijle over de campy ofte hooge landen, is de riviere Epitanga, komende tusschen de bergen doorlopen; aen dese riviere leggen twee, drie beestenhocken, doch nu niet bewoont, maer loopt noch eenich vee daer van int wilt.

Omtrent anderhalve mijle beneden de Ingenho vermengt sich dese riviere met Cameratuba; het water vande selve schijnt rootachtich aen te sien, daervan den naem compt Ipitanga, 't welck op Brasilians betekent root water.

Een mijle Noordtwest van den pas over Ipitanoa, de hooge velden over, is de riviere Erioene, welck woordt op Brasiliaensch betekent swarte honingh; off dit is om dat dit water mede uyt den bruynrode siet, dan off eygentl. van swarten honingh (die hieromtrent int wilt gevonden wordt) affkomstig is, is ons als noch onbekent.

Opden Noordtoever van dese riviere, bijden pas ofte doortocht, staet een steene grensepael, daerin gehouden is op de suytsijde Paraiba ende op de noortsijde Rio Grande, betekende dat dese riviere de beyde Capitania Paraiba ende Rio Grande van malkanderen scheydt.

Dese riviere vermengt sich met 'een ander cleyn rivieren aen de seekant, genaemt Wasjou, lopende twee mijlen van Camera Tuba besuyden bay Formosa in see.

Dese Capitania van Paraiba streckt sich van Rio Papoko, inde welcke Taperoubou haer verliest, vanden Suyden de seestrand langs noordtwarts tot Rio Wasjou, inde welcke Erioene haer verliest, vijftien of sestien mijlen, dit is te

rekenen recht door see; souden anders door bochten ende puncten de strant langes ongelijck meer wesen:

Vande vruchtbaerheit der Capitania Paraiba.

De oude wereltwijse, willende beschrijven een gematichde ende tot des menschen gesontheits dienende locht, hebben tot allen tijden geseght op de vier algemeyne hoofstoffen, die wij elementen heten, ende sijn Vier, Locht, Water ende Aerde, uyt de welcke alle wesentlicke dingen bestaen, bevindende deselve gematicht ende van goede aert, soo moet uyt desselfs wesentlicke vereeningh een gematight en goet aerdich wesen voort comen. Dit wesen, het sij dat wij nemen voor de vier hoofstoffen selve, wier een sonder d'ander niet is, soo sullen wij bevinden, soo goet als het eene is om door sijn deucht het andere oock goet te maecken, dat het verdorvene in tegendeel immers soo quaet is om 't andere te verderven. Soo seggen wij dan, dat een gematichde hitte, daer water ende aerde goet is, de locht gematicht ende gesont behout om daer inne te leven; wederom een vergiftichde locht onstelt niet alleen de levendige schepselen, maer vergifticht oock de vruchten, met alles wat water ende aerde tot des menschen leven dienstich voortbrenght.

Alle welcke dingen alhier in de provincie Paraiba wel aengemerckt hebbende, bevynden een subtile ende, volgens de nature van dat climaet, een gansch gematichde ende gesunde locht; die hitte die inde selve locht woont, en is niet al te hittich ofte overvloedich, ende mach volgens de bevindinge naulijcx voor de Zona Torrida om der gematichde wille genaemt worden.

Alsoo en is het landt aldaer oock soo seer niet verbrant als de landen van Africa onder 'tselve climaet. Maer integendeel is overal groen en loff dragende, waer 't in Europa; die alderverdorste plaetsen dragen noch

gras en kreupelbosch, behalven dat anders het landt overal seer boschachtich ende met alderhande riet, kruyt ende geboomte dicht bewassen is, jae soodanich, dat daer niet is door te comen.

Het heeft seer schoon water ende bijzonder soete ende klaere fonteynen om te drincken, behalven de schoone ende grootte visrijcke rivieren, niet alleen soo bequaem om te drincken, als visch, oesters ende andere lijftocht te geven, als om met cleyn vaertuych op ende neder te varen, om met geringe moeyte vanden eenen te halen ende tot den anderen te brengen 't gene men tot 's lijffs nootdruft, als tot stadts opbouwinge, nutbaer ende gedienslich acht.

De Capitania van Paraiba, gelijk hier voor int besonder breet verhaelt is, heeft langs de riviere 19 Ingenhos ofte Suyckermolens, te weten negen aende suytsijde ende thien aende noortsijde, met seer schoone rietvelden, immers soo schoon alser in eenige contrijen van Brasil gevonden worden. Het hout, 't welck een vande nodichste materialen is tot de Ingenhos, hebbense meest alle soo nae ende wel gelegen bijder handt, als eenige suyckermolens in gansch Brasil.

Ende overmits de weelderige ende groeysame bosschagien in deese Capitania, soo woönen alhier veel rossiers¹⁾ en aenteelders van farinha, rijs, milie ende andere aertvruchten: want het is alhier te lande een spreekwoort, dat daer het hout ende bosch wel groeyt, daer wil oock de maudioque (dat is de wortel daer de farinha van geraapt wordt) wel wasschen. Deese geseyde farinha is het broot van Brasil, waerbij dat meest alle menschen daer te lande leven.

Sij wordt geplant inde aerde van affgekapt en verbrande bosschen, te weten de stocxkens vande zedes (sic) rijpe farinha, gesneeden omtrent de grootte van een half elle,

1) Zie de noot op bl. 337.

ende die alleen slechtel. inde aerde gesteecken en de aerde daer rondom opgehoopt als een mollen hoop, dat het stercken een vinger langh daer boven uyt kijckt. Dese planting geschiet inde maent Januario ende Augusto; dit krijght terstont een wortel, diemen mandioque noemt, ende schiet hooch op, omtrent de hoochte ende oock hooger als een man. Naer een jaer ofte anderhalff is dese wortel bequaem om farinha te maecken, ende uytgetrocken, wordt schoon geschrap't ende dan tegen een radt gehouden, dat met blick ofte coopere raspen bekleet is, twelck een ander omdraijēn, de voornoemde wortel kleyn raspt. Dit aldus gedaen sijnde, hebbense een parsee, als een wijn-parsee, daer men dit geraspte dan in doet en parst het sap daer uyt, 'twelck vergiftich is; daer nae doetmen het geraspte in een breede pan, boven een fornays vaststaende, ende droocht het dat het is als sageles¹⁾; dit is dan farinha ende wort gebruyckt ende genutticht tot alderhande spijsen in steeде van broodt.

Den rijt, die alhier wast ofte geteelt wordt, is seer weynich, maer niettemin goet, want den arbeyt is alhier soe costelijck, datmen op sulcke geringe dingen niet veel acht slaet, ende heeft derhalven yder sijn oogh opde suyckeren, die wel 't meeste voordeel geven.

De milie, int vaderlant genaemt Turcksche tarwe, wort hier veel aengeteelt ende is dienstich om de slaven ende swarten te spijsen; het wordt oock meest gebruyckt inde stede van haver voorde paerden. De milie rijpt twee mael 's jaers, eens inde maent van May ende de tweede in September ende October.

Hier worden mede aengeteelt tweederhande soorten van boonen, gansch bequaem om te eeten, de grootste sijn wat grootter ende breeder als de groote boonen in Nederlandt, maer sijn platter ende dunder en bovendien gansch

1) d. i. *zaagsel*.

wit, veel lieffelijker om te eeten en dunder van bast dan die in ons landt; de cleyne verscheelen niet veel vande Turckse boonen, alleen datse noch wat cleynder sijn ende oock niet soo goet; andersints hebben bij naest het selfde loff ende wassen mede langs de aerde. De boomvruchten sijn oraingien appels, limes, limoenen, citroenen, cocosnooten, bananias, kackovas &c., daer van genochsaem inde beschrijvinge vandien ¹⁾ ende Africa geseyt is.

Men heeft alhier noch eenen boomvrucht, genaemt Mongabas; is de abricoos gansch gelijk; moet nae dat sij affgepluckt is, een dach twee a dry leggen, dan is sij op haer best. Daer binnen sijn eenige steenen, gelijk als die vande mispelen, maer meerder in getal. Dit is een vande lieffelijkste vruchten in Brasil, doch wast in dese Capitania soo abundant niet als in Parnambuco.

Hier wast noch een vrucht, genaemt Masseranduba; heeft de grootte van een karsse, de boomen als pruymboomen, sijnde een weynich rootachtich ende ront; is een gansch soete vrucht, ende bequaem om de loop te stoppen, gelijk oock sijn de granaetpruymkens, als mede de granaetpeeren, anders choabes genaemt, sijnde van binnen root ende korrelich, ende gansch bequaem om te vervarschen.

Daer is noch een boomvrucht, genaemt Marquisa; is tweederley, d'eene is vande grootte als een gansenei, ende de cleyne is vande grootte als een hennenei; 't gene daer in is, als mense opsnijt, is korrelijk, als den granaet, maer van couleur bruyen blauw; is een schoone vrucht om te eeten. De schillen worden geconfijt, ende sijn seer liefelijcke confituren. Vande casiou hebbe hier vooren gesproocken. Dit is een vande profijtelickste vruchten van haren tijt in gansch Brasil. Behalven dat dien appel gansch bequaem is om den dorst te lessen, soo heeft hij nochtans voor op 't ende een castanie, die tusschen beyde

---

1) Misschien moet gelezen worden: *van Indien ende A.*

de bovenste basten een olie heeft, dat soo scherp ende penetrerende is, dat wie 't aen de lip krijcht, terstont een gat daer in maect ende bijt; edoch is bequaem om inde lamp te branden. De castanie is gebraden seer excellent ende goet om te eeten in steele van broot; is veel lieffelicker dan d'amandelen.

De Brasilianen hebben hier te lande noch een boomvrucht genaemt Jende paap ofte Jenipoba; deese, groen ende onrijp sijnde, is gansch bequaem om daer swart mede te schilderen, want het sap daer uyt is soo klaer als water, maer waer sij 't opbrengen besterft heel swart. Wanneer dese vrucht rijp is ende van selfs afvalt, siet daer uyt als verrotte ofte gesooden peeren, alleen datse wel soo groot is; het sap als dan daer uyt gedruock verscheelt in smaeck niet veel vande most van Fransche wijn.

Men heeft hier te lande oock vijgen gelijk de vijgen van Portugael, maer seer weynich, behalven dat hier oock wilde vijgen wassen op de toppen vande grootte dystelboomen. De onder d'aert vruchten sijn de patatters, in fatsoen en grootte als de raepen van ons landt, maer veel drooger ende aengenermer van smaeck; hebben weynich off anders geen onderscheyt met d'aertaeckers dande grootte, ende worden hier bij vele geoordeelt aertaeckers van Brasil.

Meloenen, pompoenen, comcommers en diergelijke vruchten wasschen hier seer schoon, ende in grootte abundantie het gantsche jaer door; neffens dewelcke wast noch een vrucht, int fatsoen als de groene pompoenen, niet soo lang, maer rondachtiger, van binnen in carnadijn root met swarte korlen doorgaens, ende worden genaemt balansins, ende bij onse natie watermiloenen, sijn seer waterachtich en kout van nature, maer soet ende aengenaem voor den dorst te eeten.

Ananassen ontbreecken hier oock niet, wasschen hier alsoo schoon en groot als in eenige plaetsen van Indien.

Men heeft hier te lande oock schone druyven, soo wel

muscadel als andere blancke druyven; maer alsoo dese dingen weynich profijt ende veel moeyten om te bewaren bijbrengen, soo wordt daer weynich vlijt in gedaen om die in meenichte aen te teelen.

Behalven alle dese vruchtbaerheden der aerden ende des velts, is dese Capitania oock ter nootdruft, soo tot lijffstocht der inwoonders als om de landen te cultiveren, versien ende verrijckt met alderhande viervoetich gedierte: want Mongougoappe, Cameretuba, Mirerey, Mombaba ende Garamama teelen ossen, carjen, schapen, geyten, verckens ende diergelijcke bestiael, meer als dese Capitania voor haer selfs noodich heeft, behalven noch dat men aldaer vindt de beste rijtpaerden van Braail.

Daer is noch meenichte van wilt, als hinden, reen, wilde swijnen en waterverckens, conijnen ende diverce soorte van wiltbraet meer, te lanck om hier te verhalen.

De gehele seestrand langs wert bewoont van visschers, die alleen haer werck maecken van visschen, en slaven daer op houden, visschende van Augusto tot Febrero ende Maert naer een soort van visch, genaemt Teynkes, bijde onsen Harder, die een weynich met sout besprenght ende inde son gedroocht, het gantsche landt door gevoert wordt, sonder dewelcke de Ingenhos niet souden bestaen connen.

Ende gelijk dit landschap met de aromatyque Indien onder een climaet leynt, is het niet minder vruchtbaer van geneeskruyden ende wortelen als droogerije, daer van int corte mede sullen overlopen, voor soo veel als tot noch toe daer van tot onser kennisse gekomen is. De Brasilsche peper, die onder allen een vande vehementighste ende hittighste specien is, wast hier het gantsche landt door ende is meenigerhanden. De grootste, sijnde meer als een vinger lanck ende bloet root, is wel de slapste; daer nae volcht een soort, de langte van een lith des vingers; dese wert gebruyct de sommige groen, de sommige root ende is conform de grootste, heet inden eersten graet.

Nae dese is een soort, kleyn als kleyne witte erwitten, mede root, daer beneffens eenige wat lanckwerpich vande selfde grootte; dese is heet inden tweeden graet; maer die daer nae volgende soorten sijn tweederhande, d'eenen smal en spits ende d'ander gelijck d'ordinari kriekken in Nederlandt ende sijn heet inden darden graet; de spitsen worden genaemt achy, sijn tweemael soo groot als een garstekoor, worden in Brasfl veel gesonder geacht, inde spijs gebruyckt, dan eenigerhande peper uyt Indien.

Piper longum ofte lange peper wast hier inde bosschen ende langs de wegen in grootte meenichte, gelijck als wilt kruydt; van gelijcken oock den gengber, ende is soo gemeen, dat niemant moeiten daerom wil doen die te vergaderen.

Canna fistula hebbe in geen landschappen van Brasil gesien, dan alleen in Paraiba, alhoewel geloove datse in Fernambuco ende andere plaetsen gebrocht worden; achte dat daer van genoeg sal geschreven sijn.

Radix china, ofte die selve wortel, alhoewel niet uyt China, wast hier in Brasil abundant, immer soo krachtich ende bequaem tot genesinge vande pocken ende suyveringe vant bloet ende andere siekten, als die van China; hebben derhalven dese, om van die van China te onderscheyden, *Radix brasilica* genaemt.

Mecheocana wast hier soo overvloedich, datmen geen moeyten daerom wil doen die te droogen, maer men bevindt dat eenige personen die wortel groen geraspt, een succus daer uyt geparst, inde son gekogeleert ende bijeen vergadert hebben, in forma als een schapeu hoofken, waer van de grootte als een boon, met een weynich wijn ingenomen, de lieflijkate ende sachate purgatie maect, die van medicinen van minder verswacking des lichaoms souden connen bedacht worden.

Colloquintappels vintmen hier op verscheydene plaetsen bij grootte meenichten.

Anil, dat is het kruyt daerme d'indigo van maect,

wast hier met sulcken meenichte int wilt als off gesayt ware; het wast hoogh als de hoochte van een man, heeft het loff ende bladeren gelijk in Nederlandt de wicken ofte wilde erwitten. Men vint hier te lande noch Portugesen die gedencken, dat het in ouden tijden is onderstaen te maecten, maer is laest vanden Coninck verboden, om de West Indies niet van hare negotie te versteecken.

Hier vallen noch diverse andere soorte van verwen behalven het Brasilienhoudt, als sekere basten van boomen, verwende schoon purpur; seker soort van hout om vast ende helder swart te verwen, sonder te blauwen. Item een vrucht, in dopjens beslooten, genaemt urucu, om schoon oraingien te verwen; maer alsoo dese dingen in Nederlandt noch niet bekend sijn, laten deselve voor de ondersoeckers.

De gommen sijn hier oock meenigerhande ende dat overmits dit landt seer bosch- ende boomrijk is. Gemeene ordinarie klandergom loopt hier uyt de casiubomen, soo dick ende dicker als de boomen selver sijn; compt oock uyt andere boomen, maer meest uyt de casiou.

Gommelack hebbe oock in Paraiba, en nergens anders in Brasil gevonden; hetwelcke bij geval geschiede, siende 't selve aen cleyne boomkens soo root als corael hangen ende soo tay als weeck was, 't welck in een pampier affnemende ende andere getoont wat het weesen mochte, seyden 't selve gommelack te wesen. Daer nae hebbe een oudt Portugies gevonden, die het tot segellack bereyden conde ende plaetsen aenwees, daer veel dier aert boomkens stonden daer 't uyt loopt, ende wort meest gevonden inde maent Augustus en September. Men vindt daer velo, die om haer brieven te segelen, niet dan de blootte gomme (gelijck die vande boomen genomen wort) gebruycken; maer door de kaers ofte vier gepasseert ende op het pampier gedruypt, gelijckt heel bruyn en meer swart als root.

Daer is noch een boom inde bosschen van Brasil, wiens bast ofte schorsse van buyten op sommige tijden heel wit is, klevende en schor aen vingeren, gelijk gepulviseerde hars; heeft eenen lieffelicken reuck. De Portugeesen inwoonderen noch de naturelen des landts weten die nergens toe te gebruycken, dan alleen weten uyt het hout vandien boom een sekere olye te trecken, 't welck sij seggen voor koude, gicht ofte verstijvinge vande kou inde armen ofte beenen seer goet te wesen. Dese olye heeft bij nae een reuck als dito gomme.

Hier sijn noch verscheyde balsemachtige kruyden, die bij den Indiaen tot verscheyden seeren ende accidenten gebruyct worden, maer tot noch toe bij d'onse niet bekent: derhalven sullen deselve voor de curieuse ondersoekers laten.

Den grondt ende aerde van Paraiba wort gehouden op verscheyden plaetsen ende besonder boven op Sartão ofte wildernisse van Brasil, seer salpeterachtich, daer van de wateren ende beekens ter plaetsen selven getuygenis geven, als mede de mineraelkenders, 't selve ondersocht hebbende, getuygen dat deselve aerde rijckelijck salpeter kan uytgeven.

Van andere kostelijcke mineralen van gout off silver wordt verscheydeutlijck gepresumeert, maer tot noch yets sekerlicx daer van bevonden.

Een corte beschrijvinge vant leven der Tapuyas.

Alsoo wij hier te vooren aengeroert hebben inde beschrijvinge van Paraiba van eenige oorlogen, die de Brasilianen ende naturellen des selven landts gevoert hebben tegens hare nagebuyren, de Tapuyas, soo hebbe niet ongeraden gevonden oock een weynich van het leven en manieren vande selve te beschrijven.

De Tapuyas dan is een volck, wonende westwart landwaert in, omtrent ende over het geberchte, daer de Capi-

tanias, bijde blancken, soo Portugesen als Nederlanders, nu beseten, op 't uytterste bewoont werden, ende sijn verdeelt in yerscheyden natien, te weten: daer sijnder die dwers van Parnambuco woonen ende genaemt Carriry, hebben tot een Coninck Kerioukeiou. Daer is noch een ander natie wat vorder gelegen, genaemt Carirywasy, haren Coninck is Karupoto. Daer is noch een derde, die sij noemen Careryjouw. Besonder kennen wij de natie off Tapuias, genaemt Tarairyou, diens Coninck is Jan Duwy over een gedeelte, en Caracara oock over een gedeelte. Desen houden haer landt int Westen van Rio Grande en Cunhau. Sij hebben geen sekere steden off dorpen daerse woonen, maer trecken het landt door, wonen nu op den eenen dan op andere plaetsen, komen inde kasiou tijt, 't welck is in November, December ende Januario, wel affsacken nae de seekant, want hoogh int landt, heeftmen weynich off geen kasiou. Dus reguleren sij haer nae den tijt van 't jaer, om haren cost te soecken.

Dit geseyde volck is kloeck van lichaem, groot van stature, groff ende sterck van gebeenten, dick ende groot van hoofd: sijn van couleur uyt de natuer bruynachtich, swart van haer opt hoofd, inde neck gemeenlyck neerhangende, maer voor tot over de ooren gelijk affgecort, als offse een bonet opt hoofd hadden; doch laten sommige het hoofd overal affscheeren, nae de wijse van onse natie. Sij hebben het haer alle seer groff en wreet.

Sij gaen geheel moeder naect, uytgesondert op sommige tijden als sij feest houden ofte ten oorlogh gaen; als dan behangen sij gemeenlyck huu lichaem met vederen van arraras, dat sijn Westindische raven, item van marganaus, papegayen ende parquitten, die bij haer seer schoon sijn. Hare mannelickheit halen sij 't vel over, ende binden het met een bandeken toe, soo dat het geheel int lijff sit. Dit snoerken is het vijgenblatt, waer mede hare beschaemte bedect is, 't welck los gaende ende bro-

kende, bij haerkieden soo grootte schande is, als off imant van onse natie sijne schaemte ontblootten.

Sij dragen gansch geen baerden noch haer op eenige gedeelte des lichaems, maer soo haest haer eenich haer begint uyt te wassen, plucken sij 't selve terstont uyt, ende benement alsoo den voorderen wasdom.

Het sijn onwetende ende ongeleerde menschen, geen kennisse hebbende vanden waren Godt ofte sijne geboden, maer integendeel dienen den Duyvel ofte eenigerhande boose geesten, gelijk wij uyt hare ommevangen dickwils gespeurt hebben. Tot dien eynde hebben sij onder haer Fetisseros ofte Duyveljagers, die bij haer in grootte achtig sijn. Dese (wanneer sij op tochten gaen tegen hare vijanden, om te weten hoe 't haer vergaen sal; wanneer sij verre van hare vrienden sijn, om te weten hoe die varen; item wie doot geslagen sal worden ende wie niet) weten op verscheyde wijsen de geest bij haer te doen komen in soodanige gestalte als sij begeren, doch meest in haer eygen gedaente, als waert mede een Tapuyer; laten hem oock wel in haer lijff varen inde gedaente van een vliege ofte ander cleyn gedierte, om door haer te spreken toecomende dingen, die sij begeeren te weten, hun seker betrouwende op de woorden, die hij tegen haer seyt.

Doen de soldaten onder den Oversten Artizoski, tot dienst der West Indische Compagnie trocken, nae de verovering van Barra Canhou in Rio Grande, waren geassisteert mette Tapuyers vanden Coninck Jan Duwy, hebben gesien ende getuygen verscheyde Nederlandtsche Bevelhebberen, dat sij den duyvel bij haer deden komen in gedaente als een Tapuyer; hadde maer een been ende sprack een fijne stemme gelijk een vrouwe, konde anders uyt haer niet gekent worden; doen hij nu voor haren oogen verdween, begonden alle de vrouwen te huylen en te schreeuwen, waer mede sij hem schenen te vereeren, want als sij eenige teecken en van vreuchde off blijchap

willen betonen, bestaet in het gehuyt en gekrijs der vrouwen.

Dese natie is haer Overicheyt seer onderdanich ende hare bevelen gansch gehoorsaem, bijzonder als sij met haren Coninck te velde gaen ofte ten strijde tegens hare vijanden, daer hij dan vooraen moet gaen, ende heeft groot gesach, maer sonst bij huys ofte verre vanden vijandt wordt soo veel niet geacht.

Ende alsoo dit volck, gelijk geseyt is, gansch naect, soo en kanmen den Coninck noch sijn grootste heeren niet kennen door uytinuntende kleederen, dan alleenich aent haer ende nagelen aen haer vingeren. Den Coninck is 't haer opt hooft geschooren gelijk een kroon, draecht aen beyde de duymen lange ende ongekorte nagelen, 'twelck neffens hem niemant en vermach te dragen; daer en tegen sijn vrunden ende bevelhebberen dragen lange nagelen aen alle de vingeren, uytgesondert aende duymen, die sij kort offsnijden, om den Coninck in sijn eere niet te verkorten; voorts wordt onder haer meest geeert die de langhste nagelen aende vingeren heeft.

Dit volck is seer bequaem om den voortvluchtenden vijandt te vervolgen, want sij door de banck seer sterck sijn int loopen: souden een paert verdueren, ende sijn in occasie van overwinninge seer geneycht om doot te slaen sonder onderscheyt. Sij dragen geweer van Brasilienhout gemaect, aen wedersijden plat ende scharp, int midden wat dickachtich ende verheven, vooraen een grootte handt breet ende swaer doordringende, met dewelcke sij ymant raeckende sal 't opstaen wel vergeten.

Sij dragen mede pijl ende booge, doch meest asegaeyen, daer sij veel quaets mede connen doen onder hare vijanden, connen die seer net uytwerpen, daer toe sij lichte houten hebben, half soo lang als haren asegaey, sijnde met een gootgen uytgeholt, daer sij deselve in leggen ende soo snel van haer schieten, dat het een naect men-

sche, geen been raeckende, door 't lijff sal vliegen. Sij gebruycken oock cleyne handbijlen, daer sij lange steelen in maecten, tot haer geweer tegens hare vijanden. Vant geweer onser soldaten maecten sij gansch geen werck, seggen 'tselve duyvels consten te sijn; sij marcheren oock in geen ordre, maer loopen int hondert door malkanderen, edoch soo weten sij embuscaden te leggen, daer uyt sij veel quaets doen aen hare vijanden, 'twelck onse soldaten getuygen tot verscheyden malen bij haer gesien te hebben.

Voor leyden sij een gansch beestachtich en sorgeloos leven, sayen noch en planten niet, noch en trachten naer geen voorraet om van te leven. Komen sij ergens inde benedenste quartieren buyten haer landt, daer vee ofte bestiael is, dat alhoewel wilt ende sich niet en laet vangen inde bosschen, weten sij te belopen ende met haer aegaeijen te schieten, dat sij 't onder de voet krijgen ende haer voor den tegenwoordigen tijt een spijse daer van bereyden. Eeten alles op, sonder yet te bewaren voor den dach van morgen; wanneer sij sijn ter plaetse daer overvloet is, soo kan een man van haer soo veel eeten als vijf off ses vande onse; daer beneffens oock, wanneer sij sijn daer niet veel te becomen is, soo connen sij oock wel vier a vijf dagen vasten, gordende haren buyck telkens in met sekere basten van boomen, dat haer den honger wat doet vergeten, tot dat sij weder comen daer eeten is, ende dan den bandt des hongers affdoen.

De gulsicheyt int eeten van dit volck doet dat sij, treckende door 't landt, niet langer als twee a drye daghen op een plaetse connen blijven, ende dat overmits sij het dan aldaer op gegeten hebben, andere moeten gaen soeken. Oversulcx maecten sij oock geen huysen dan van een weynich rijs, en beschutsael voor den regen off voor de heete sonne, maeckende bij nacht grootte vieren, daer sij hare hangmacken langs spannen om haer te verwermen. Wanneer sij vertrecken, soo steeken sij dese legerplaetsen

in brand, waer aen men sien kan waer sij geweest hebben, 'twelcke dient tot een baecke, wanneer men haerder begeert ofte bij haer wesen wil, daermen dan opde vieren aengaet.

De vrouwen sijn door den banck cleyn ende corter van stature dan de mannen; sijn mede bruynachtich van couleur, dragen lanck ende swart haer, redelijck schoon van tronie, gaen oock gansch naect, uytgesondert voor hare schamelheyt ende achter behangen met groene bladeren. Sij sijn hare mannen gansch gedienslich ende onderdanich in alles wat sij begeren dat redelijck is. Sij en connen geen overspel verdragen, maer houden veel van trouw. De mannen, die begeeren een wijff te trouwen, moeten al eer die daer toe comen, betonen dat sij een recht mannelick hart hebben, het sij aen hare vijanden door kloeckmoedich' van wapenen, ofte bij huys door 't dragen van eenige swaere boomen, daertoe verordineert, stuckweechs tot proeff van hare sterckheyt. Welcke manhaftige qualtoeyten voor yder gebleecken, soo wort haer een wijff gegeven, ende dat met volgende ceremonien. Men steeckt haer in yder wang een gat, daer sij stockgens off witte beentgens in dragen, in fatsoen al waren 't stucken van affbroocken tobacxpippen, sommige drye, vier a 5 duymen lanck, 't welck een recht teycken is, dat sij op hare wijze getrouwt sijn. Die dese teeckens niet en dragen ende nochtans tot hare mannelicke jaren gecomen sijn, worden in cleyn respect ende achtinge gehouden. Dese gaetgens inde wangen worden oock wel gegeven aen die, die twee coppen van hare vijanden gebracht, tot teken van die ge-doot te hebben.

Wanneer eenich houwelijck gecelebreert wordt, dat geschiet in presentie van haren Coninck, met groot gehuyt ende gekrijisch van vrouwen en kinderen, 't welck op haer maniere (als geseyt) een teecken is van grootter eeren en blijchap. Dese feeste vier a vijf dagen geduyrt heb-

bende met huylen ende schreeuwen, soo wort hem de bruyt toegebracht tegens den avont in eenen toebereyden dans, daer sij op haer maniere seer luyt onder singen, hebbende haer lijff ende aensichten opt aldercostelijckste beschildert met verwen, caramentijn, ururu en penipaba. Daer en boven behangen met alderhande soorten van schoone vederen, datse beter een vogel ofte eenigerhande monster, dan een mensch gelijk sijn. Ontbreecker aen dit cieraet dan noch yets, dat wordt met corael ende bel-len geholpen, datmen haer danssen soo vert hoort klincken als eenige bellart ofte gildes opt uytgaen vande vasten.

Nae dese feesten van het eerste trouwen vermogen sij soo veel vrouwen te nemen als sij begeren; maer en trouwen niet meer op soodanige ceremonien als dese: want indien sij dan noch een andere dochter tot haer vrouwen begeerden, en kan de vader de dochter volgens hare maniere hun die niet weygeren. Edoch hoe grootter persnagie, hoe meerder vrouwen dat hij heeft: want den Coninck heeft wel vijf en twintich.

Als een vrouwe van haerluyden compt te baren, soo nemen sij gemeenlijck een andere, ende houden de voorgaende bijnae als hare slavinnen, die haer dan moet gehoorsaemen, om waer sij gaen of vertrecken, hun de bagagie ende hammacken nae te dragen, item waer sij comen te legeren, rijs te halen, een hutte te maken, sonder dat sij de vrouwen ergens in behulpsaem willen sijn, maer hebben liever, om niet te verstijven, somwijlen een grootte boom van twee a drye hondert ff een stuck weeghs te dragen, latende de vrouwen ondertusschen haer arbeyt doen, daer sij seggen datse toe geboren sijn.

Ende alsoo sij noch Godt noch Godes dienst kennen, soo en weten sij oock noch van doop, noch van besnydenis; niettemin hebben eene ceremonie met hare kinderen: wanneerse 7 off 8 jaren oudt sijn, dan maken sij die, soose seggen, tot menschen, ende geschiet aldus. De vrien-

den komen met haer ordinaris getier bij malkanderen, dan soo neemt d'oudtste onder haer het kint op ende hout het, dat sij in yder oor, int onderste lelleken, een gat steecken, als mede een boven de kin inde benedenste lip, daer sij dan een groen, wit, swart ofte coleurt steentgen in setten, ende steecken door de gaten inde ooren houtgens ofte beentgens, daer toe gemaect. Dit sijn de tekenen sijner menscheyt; hier over houden de gesejde vrouwen feeste met haer ordinari geschreuw ende gebuyt als vooren verhaelt. Soo yemaut van haer luyden compt te sterven, het sij man ofte vrouwe, die eeten sij, doot sijnde, op, seggende dat die niet beter bewaert noch begraven connen werden als in haer lichaem, ende geschiet aldus. Sij nemen het doode lichaem, wassen ende schrobben het schoon, maecken een groot vier opde aerde, leggende 't lichaem daer op ende bradent wel; wel geroost ende gaer sijnde, eetent op met groot gehuyt ende geraes; somwijlen en mogen sij 't niet te gelijk op, dan bewaren sij 't overschot tot gelegener tijt, bijzonder het gebeente, dat sij branden ende stampent dan tot pulver, doet onder hare farinha en eetent daer mede op. De naeste vrunden vanden overleden, het sij man ofte vrouwe, laten hun 't haer afscheeren, 'twelck een teken is, dat hij over sijne doode vrienden treuren; het huylen ende crijten der vrienden en duert niet langer als tot dat het doode lichaem schoon opgegeten is. Soo een Coninck ofte Comatyn, dat is des Coninx soon, die naest den Coninck gebiet, ofte eenig ander groot heer sterft, soo werden sij van hare vrouwen alleen opgegeten, want daer geen slechte personen, om mede van te eeten, bij te pas comen. Opde plaetse waer sulck een sterft wordt een gedachtenis gestelt, daer sij alle jaeren eens bij comen, om den duyvel een offerande te doen, op dat sij sijne knechten mogen werden, want sij hem voor haer Godt houden; dit en mach de slechte luyden niet gebeuren.

Wanneer 't gebeurt dat een vrouw barende een doodt kint ter werlt brenghet, soo eeten sij 'tselve weder op, seggende het niet beter kan bewaert worden als in haer eygen lichaem, van waer het gecomen is.

De jonge kinderen beginnen daer om de negen off thien weken te gaen, 'twelck het meeste is om te verwonderen, ende lopen dan int water om te leeren swemmen, want men vint niemant onder haer, hij sij man off vrouwe, ofte connen meesterlijck swemmen.

Sij worden oock int gemeen heel oudt, de sommige hondert vijftich, 160 tot 200 jaren, soo datse niet meer gaen en connen, maer moeten in hammacken gedragen worden; sijn niettemin in grootte achtginge: want hoe ouder dat sij sijn, hoe meerder eere dat haer wert gedaen, te weten onder de manspersonen, maer niet onder de vrouwen, als voor verhaelt, maer een kint off twee gehadt hebbende, wordt gehouden als een slavinne.

De Tapuyers comen dickwils uyt haer landt naer de benedenste frontieren en grensen van Brasil, voornamentl. wanneer 't drooge soomers sijn, datse in haer landt niet wel te eeten hebben, want sij selven houden de benedenste quartieren van Brasil voor beter, gesonder ende vruchtbaerder dan haer eygen landt, 'twelck sij seggen klipachtich en van weynich lijfftocht versien te sijn; is daer en boven vol ongediert. Insonderheynt sijn daer grootte fenijnige slangen, die wel 24 voeten lang sijn, hebbende eenen schilt opt lijff, dese wallen haer dickwils onversiens uyt de klippen aen en bijten haer in armen ende beenen dat de tanden inde wonden steken blijven, welcke beet soo fenijnich is, datse terstont ofte ten langsten binnen 4 a 5 uyren daer van sterven; evenwel het doode lichaem vande soodanige, schoon het met de beet vande slange ontsteken is, eeten sij 't nochtans op ende 't en schadet haerlyuden niet. Sij seggen oock grootte rivieren in haer landt te hebben, waerin een soorte van visschen is, die

sij noemen carfa, de gedaente van lijff hebbende als een vercken, uytgesondert den staert, die als een vis is. Dese visschen sijn haer seer sorchlick, wanneer sij die rivieren passeren, bijten haer stucken uyt het lijff, jae sommige arm ende beenen aff.

In haer landt seggen se geen vee ofte bestiael te sijn tot lijftocht dienende, anders als wilde verkens, daerse altemet eenige van becomen. Sij seggen mede, dat se somwijlen wel twee ofte dry dagen reysen sonder bij water te comen, anders dan 't gene vanden dauw smorgens opde klippen in hoeckjens ende winckeltjens bij een gelopen is. Daer valt oock hoonich, die sij vande boomen crijgen; valt soo dick ende wit als melck, dien sij eten om haer lijff daer bij te onderhouden.

Sij weten oock een seecker worteltjen te vinden, dat omtrent een stroo dick ende een voet lanck is, 't welck sij de vrouwen geven om cleyn te kauwen, die 't bij malkanderen vergaderen, gekaeuwt sijnde, ende eenen dranck daer uyt maecken, die sij in haer tael Cauwau noemen, waer aen sij haer bescheydentl. droncken kunnen drincken.

Wanneer dese Tapoeyers in dese benedenquartieren van Brasil comen, daer toe gelast van 's Coninx wegen, soo brengen die tot een teken des Coninx bardesaen mede, die den Oversten Artiszeoski van wegen de geotroijeerde Westindische Compagnie haer gegeven heeft. Sij comen gemeenl. als vrunden in Rio Grande en dese quartieren; maer wech gaende, connen niet scheidten sonder d'inwoonderen quaet te doen: oversulcx soo moet men haer altijd een convoy mede geven, diese tot opde grensen geleyden, op datse niemant overlast en doen.

Hiermede sal besluyten 't gene tot noch toe schrijffwaerdich ondervonden hebbe. Recif de Parnambuco den lesten Julij 1639. Ende was getekent, Elias Herckmans.